

NOG OVER DE GROTE BRAND VAN BLANKENBERGE IN 1719

door lic. ROBERT BOTERBERGE

In het jaarboek Ostendiana van 1972 publiceerde drs. Luc Danhieux een merkwaardig artikel over een brand die in 1719 Blankenberge teisterde (1). Dit voorval was voor hem o.m. aanleiding tot een demografisch onderzoek over de periode 1714-1724. Hierbij kwam hij tot de conclusie dat deze brand geen ernstige gevolgen had voor de demografische evolutie van de stad.

Uit de gegevens omtrent die brand meende hij verder te mogen besluiten « *dat de zeevisserij geen full-time bezigheid was voor de inwoners en dat derhalve de bevolking uit kortzitters bestond, die naast hun bedrijvigheid op zee, ook nog aan landbouw en veeteelt deden* ». Deze totaal nieuwe visie over de bedrijvigheid van de Blankenbergse vissers in de 18^e eeuw veraste ons dermate dat we bovenvermelde « overtuiging » van de heer Danhieux aan onze bevindingen terzake toetsten. Ziehier het resultaat ervan.

Bij de inzage van de 18^e eeuwse archieven van de stad Blankenberge valt meteen op hoe daarin herhaaldelijk de vrees voor brandgevaar opduikt. Verwonderlijk is dit niet wanneer men bedenkt dat praktisch de gehele Blankenbergse bevolking toen geconcentreerd lag tussen het duin en de huidige Langestraat, Weststraat en Kerkstraat en dat een brand in 1680 en vooral deze van 1719 de stad lelijk teisterden. Dat men zich in de vissersstad terdege van brandgevaar bewust was, blijkt uit een klacht van 1704 die op de grote zorgeloosheid wees van bepaalde inwoners (2): « *Eodem dede dbeer Pieter van Rietvelde burgmeester vande commune deser stede rapport, dat de gemeenten van alhier aen hem hadden geclaeght dat deur onachsaeemhey van het volck in differente huisen perickel was van brandt...* ». De magistraat ging op die klacht in en gaf bevel tot een visitatie « *inde backerijen, brauwerijen ende andre huisen* ». Hun optreden heeft helaas de ramp van 1719 niet kunnen voorkomen.

Deze brand van 5 mei 1719 heeft inderdaad katastrofale afmetingen aangenomen: burgemeester en schepenen spreken in een smeekschrift van 133 vernielde woningen « *sonder daer inne te begrijpen menighvuldighe scheuren vol vrughten, stallen ende packhuijsen sulcx dat verre het meeste deel van de stadt is verbrant ende haere inwoonderen totaliter geruineert* ».

(1) L. DANHIEUX, *De grote brand van Blankenberge in 1719*, Ostendiana, Oostende 1972, blz. 48-54.

(2) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 12, fol. 41.

Alhoewel men bij dergelijke rekwesten steeds rekening moet houden met mogelijke overdrijvingen, schijnt dit cijfer van het aantal verbrande huizen met de werkelijkheid overeen te stemmen. De Blankenbergse koster Jan Toomkens (3), aanvankelijk betrokken bij het blussen en daarna door de magistraat aangesteld voor het vaststellen van de schade, deed dit voor « een hondert eenendertigh huijsen » (4). Een viertal personen getuigen in een dokument van 1737 dat op 5 mei 1719 « binnen dese stede van Blankenberghe is ontsteken eenen furieusen brandt waer door in weijnighe uren tijds ruijm d'helft vande stadt is in asschen gheleijt gheweest, welcke afghebrande huijsen meest alle waeren bewoont door de visscherije deser stede soo dat nauwelijckx het twintighste deel vande visschers vanden brandt onbeschadicht en is ghebleven » (5).

Hoger vermeld smeekschrift van 1719, waarin de Blankenbergse magistraat het heeft over « menighvuldighe scheuren vol vrughten, stallen ende packhuijsen » bracht drs. L. Danhieux tot de thesis dat de vissersbevolking zich ook nog met landbouw en veeteelt inliet. Het is een gekend feit dat men in dergelijk verzoekschrift aan de Raad van State tot vrijdom van taxatie het onheil zo rampspoedig mogelijk zal proberen voor te stellen bij middel van allerlei overdrijvingen. Voor het aantal huizen schijnt dit niet het geval : in het rekwest geven burgemeester en schepenen er 133 op en voor hun interne administratie (betaling aan Jan Toomkens) spreken ze van schade aan 131 huizen. De overdrijving bij de beschrijving van de brandschade steekt o.i. juist in die « menighvuldighe scheuren vol vrughten ».

Vooreerst is de term « menighvuldighe » zeer vaag en enkel ingelast om de omvang van de ramp te beklemtonen. Ook steken zeker in de maand mei nog weinig schuren « vol vrughten » ! Verder heeft men het in de Blankenbergse stadsrekening van 1719 gewoon over « scheuren ende stallijnghen » en de vier getuigen van 1737 gewagen enkel van « afghebrande huijsen ».

Geeñ mogelijkheid tot visvangst betekende voor de Blankenbergse vissers geen enkel gewin « tot hunne subsistantie ende de gonne van hunne familie » (6). In zijn herderlijk schrijven van 27 mei 1719 wijst bisschop van Susteren op de pijnlijke ellende van de Blankenbergse bevolking veroorzaakt door « den droeven brandt ». Niet alleen hebben zij het verlies van hun woonsten en meubels te betreuren maar ook van hun netten en « andere Visscherie-Instrumenten » en van Susteren beklemtont, « eenighste middels met de welcke sy konden voor hun, ende hunne Kinderen den kost winnen, ende voldoen aen het voorder nootsaeckelijck onderhoudt van hunne familie » (7).

Toen Engelse vrijbuiters in het voorjaar van 1747 de Vlaamse kust onveilig maakten en zelfs twee Blankenbergse schuiten wisten te kapen, waarvan de bemanning werd « opgevoert in vanghenisse soo men verstaet tot Douvres » durfden de vissers niet meer uitvaren. Het resultaat daarvan was

(3) Over Jan Toomkens, zie onze studie *De geschiedenis van de Sint-Antoniuskkerk te Blankenberge*, Blankenberge, 1975, blz. 43.

(4) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 117, fol. 48-48v.

(5) KERKARCHIEF SINT-ANTONIUS, Bundel nr. 121.

(6) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 20, fol. 83v-84.

(7) A.B.B., *Acta*, deel 49, ingeplakt tussen fol. 35 en fol. 36. Zie bijlage 2.

de totale ruïne van de stad « *als daer aen ganschelijck dependerende* » (8). En op 15 december 1766 legden burgemeester en schepenen er nogmaals de nadruk op dat de Blankenbergse vissers « *geene andere negotie en hebben als de visscherije* » (9).

Ongetwijfeld zullen er in de toenmalige vissersstad schuren en stallingen geweest zijn maar dit « *menighvuldighe* » en « *vol vrughten* » zijn er ongetwijfeld te veel. Geen enkele bron vermeldt ooit enige agrarische bedrijvigheid vanwege de Blankenbergse vissers.

Hoe zouden zij zich bovendien met landbouw en veeteelt hebben kunnen inlaten? Immers ook de periode van april tot november was voor de vissers op die kleine platte schuiten HET visserijseizoen, want veelal gebeurde het dat ze « *ten tijde vanden winter niet en connen vaeren tot den vischvanck ter oorsaecke van hunne cleinijgheijt* » (10). De zomermaanden waren « *het midden van hunnen gewenschten oogst, dat is te seggen in den tijdt sy de alderbeste visch vangst quaemen te doen* » (11).

Er is echter meer. Sedert 1708 kwam in de Blankenbergse visserijwereld de volgende gewoonte in zwang.

Deken en eed van de vissersnering kochten in de loop van de maand november (soms december) in de omliggende polderdorpen tarwe « *de gonne sij noodigh hebben tot het uijt delen aen hunne suposten* » (12). Daarvoor hielden ze om de veertien dagen op het gewin van de vissersmaats een som af en kochten het graan « *pour le distribuer aux pecheurs en hijver, lorsqu'ils ne peuvent aller pecher, faute de quoi ils seroient souvent sans pain et se dispercerioient en Hollande au grand prejudice de cette peche* » (13). De eerste maal gebeurde dit in 1708 om de grote armoede ingevolge oorlogsomstandigheden te verlichten. De harde winter van 1709 zette hen ertoe aan dit initiatief over te doen en na de katastrofale brand van 1719, die de vissersbevolking zeer hard trof, bleven deken en eed voor de aankoop en de bedeling van tarwe zorgen (14) en dit zeker tot 1788 (15).

(8) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 16bis, fol. 18v.

(9) Idem, nr. 18, fol. 16-16v.

(10) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 17, fol. 372v.

(11) Idem, nr. 20, fol. 83v-84.

(12) KERKARCHIEF SINT-ANTONIUS, Bundel nr. 121.

(13) Idem. Anno 1757: « ... tot vinden van welcke somme sij van de winste der selve suposten alle vierthien daegen in houden tot 10 stuijvers van elck pondt groote ».

(14) Idem. Anno 1737: « Aenden Keijser ende Coninck. Verthoonen met alle ootmoedigheijt Deken ende Eedt vande vrij visscherie der stede ende port van Blanckenbergh, dat sij bevinden dat hunne voorsaeten ten jaere 1708 uijt causen vande overgroote aermoede van dien tijdt veroorsaect soo door de fourageringe ende ruijne van oorloge vanden selven jaere als door den harten opghevolghden wijnter vanden jaere 1709 ten secourse ende onderstant van hun aerm gemeente hebben begonnen uijt te deelen eene sekere quantiteyt van terwe hoofd ende hoofts ghelijcke aen alle de suposten, daerin sij tot alsnu hebben blijven continueren om dies wille eenighe jaeren naer den selven wijnter was opghecommen den fataelen brandt waer door ontrent de helft vande stadt was afgebrandt ende menighe suposten hadden verlooren hunne goederen ende effecten, ende mits dien in langhe niet en waeren in staete om hun selven naementlick gedeurende den wijnter te connen ontdraeghen, maer aenghesien die selve jaerlicksche uijtdeelinghe van terwe niet en conde sonder ghelt ende seker fond gheeffectueert worden, hebben sij bij ghemeene resolutie goet ghevonden ende hun verdrighen dat ... »

(15) KERKARCHIEF SINT-ANTONIUS, *Resolutieboek*, nr. 113.

Deze aankoop van graan in de 18^e eeuw door deken en eed voor AL hun supposten laat derhalve ten volle veronderstellen dat de zeevisserij wel degelijk een full-time bedrijvigheid was te Blankenberge. De bronnen laten daaromtrent niet de minste twijfel :

- er was nooit tekort en miserie door mislukte oogsten maar wel omdat er bij onmogelijkheid van visserij in de winter of door oorlogsomstandigheden onvoldoende inkomen was voor de dagelijkse levensbehoeften;
- de aanbesteding voor de levering van de tarwe liet men aankondigen « *tot derthien der naest geleghen proghien* » ;
- deze stockering van graan was « *entierement necessaire ... pour la subsistance des supposts* » ;
- niemand van de vissersmaats maakte er een uitzondering op want de bedeling gebeurde « *hooft ende hoofts ghelijcke aen alle de supposten* ».

Kortom, van enige agrarische bedrijvigheid bij de Blankenbergse vissers geen sprake : ieder droeg op gelijke wijze een deel van zijn loon af en kwam in aanmerking voor de graanbedeling !

Welke was dan de verdere nasleep van deze grote brand ?

Op zijn rekwest bekwam de Blankenbergse magistraat voor zijn inwoners gevoelige kwijschelding maar ook van kerkelijke zijde werd een flinke inspanning gedaan om « *de beweeneelicke ende praemende aermoede met de welcke bevanghen zijn de goede ende eerlijcke Borghers* » te helpen verlichten (16).

Mgr van Susteren liet in 1719 over geheel het bisdom kollektes houden voor de noodlijdende Blankenbergse bevolking en beval hen aan « *aen de goet jonstigheyt van de goede ende medelydende Menschen* » (17).

Weinig sympatiek was de houding van pastoor en kerkmeesters van het naburige Wenduine onmiddellijk na de brand te Blankenberge. Terwijl over geheel het bisdom een oproep gedaan werd voor de slachtoffers hoopten zij daarentegen uit de pijnlijke situatie van hun burens munt te kunnen slaan (18).

Zij voorzagen een grote vraag naar stenen voor de wederopbouw van het geteisterde Blankenberge en daarom vroeg en bekwam de pastoor van Mgr van Susteren de toelating « *om eenighe steenen van haere oude ruinen die daer noodeloos liggghen ende vergaen te mooghen a la haulse vercoopen dat besonderlyck op desen tyt op welcken men ghelooft het selve steen meer als oijt sal ghelden om het droef voorval van den brandt van Blanckenberge alwaer tot erophauwen veel steen van noode is* ». Ter staving riep pastoor De Mey de bedenkelijke financiële toestand in van zijn kerk ingevolge de « *veele swaere reparatien* » van 1717, waaronder het vernieuwen van de torenspits (19). Dit puinmateriaal maakte men daarop te gelde en het bracht 77 pond op.

(16) A.B.B., *Acta*, deel 49, fol. 35v.

(17) Zie bijlage 2.

(18) A.B.B., *Acta*, deel 49, fol. 50v-51.

(19) P. VERDUYN, *Geschiedenis van Wenduine*, 2e druk, Wenduine, 1960, blz. 57.

De Blankenbergenaars bleven, ondanks de harde les van 1719, met « vuur » spelen door « *met groote onaghsaembheyd daegbelickx hunnen heetten aschen, ende dicwils met gloijende colen gemengelt* » te gooien « *op de mesbopen, jegbens huijsen ende scheuren* » (20). Ook de openbare netheid liet veel te wensen over : dierenmest bleef op straat liggen en het afval van de vis « *'t sij dermen, hoofden, vinnen, steirten* » vond men overal in en rond de stad en daarbij bleef in de straten gevaarlijk materiaal achter.

Zo probeerden « *den here ende weth der stede ende port* » in 1756 bij middel van een uitvoerige ordonnantie aan dit alles paal en perk te stellen « *tot welstandt van de gemeene ingesetenen* » (21).

BIJLAGE 1

30 november 1755

Kerkarchief Sint-Antonius Abt (pastorie), Bundel nr. 121.

Extract uijt den verpacht ofte besteedt boeck onderhouden bij die deken ende eedt vande vrije visscherije der stede ende portd van Blanckenberghe onder ander folio 59 staet als volght.

Op hedent wesende 30en november 1755, besteedt men van wegghen deken ende eedt vande vrije nairijnghe der visscherije der stede ende portd van Blanckenberghe de volghende leverijnghe van terwe publicquelijck ende a la haulche de minst biedende de naerste op de volghende conditien

1. Alvooren de ghone eeneghe terwe aen nemen te leveren, en sullen gheen minder nomber vermoghen aen te nemen als 25 hoet ende niet meer als 50 hoet brughsche maete.
2. Hunne aenghenomen terwe sal moeten behoorelyck ghesuijvert wesen, sonder dat de selve geschoten ofte besmeurt is, op peine dat het selve niet en sal aenveirt worden, ende dat den aen nemer verobligeert sal wesen van ander terwe te leveren behoorelijck ghesuijvert.
3. De aennemers sullen het vijfde deel binnen den tijdt van veerthien daeghen naer daete deser ten huijse van onsen tresorier dheer Cornelis Blomme moeten leveren, ende soo voorts van veerthien te veerthien daeghen tot de voldoenijnghe van hunne aenghenomen leverijnghe.
4. D'oncosten van meten, calzijde recht, als alle andere lasten sullen wesen ten laste vande aennemers, wanof sij sullen moeten leveren solder maete.
5. Ende of het ghebeurde dat er eeneghe aennemer niet en volquamen inde leverijnghe van hun aenghenomen graen, sal t'ghonne bij hem reets is ghelevert verbeurt wesen ende blijven in profficte vande besteders, ten welcken eynde sullen de besteders in hostagie houden d'eerste leverantie sonder danof ter rekenynghe van diere eeneghe betaelynghe te doen, tot alderstondt d'aennemers sullen volcommen hebben aen hunne aenghenomen leverantie.

(20) R.A.B., *Oud archief Blankenberge*, nr. 17, fol. 81.

(21) Idem.

BIJLAGE 2

27 mei 1719

A.B.B., Acta, deel 49. Ingeplakt tussen folio 35 en folio 36.

Henricus Josephus Van Susteren.

By de gratie Godts ende des H. Apostolijcken Stoel Bisschop van Brugghe, erf-achtigh cancellier van Vlaenderen etc.

Aen alle, die deze sullen sien ofte hooren lesen, Saligheyt in den Heere.

Aenghesien den droeven Brandt, die er op den 4 deser ongheluckighlijck ontsteken is gheweest binnen der Stede van Blanckenberghe, vernietight heeft een groot deel der selver Stede ende Ons uyt dien hoofde van wegghen den Heer Pastor aldaer verthoont is geworden, de beweanelicke ende prae-mende armoede met de welcke daer nu bevangen syn de goede ende eerlijcke Borghers, principalijck die, de welcke behalven hunne woonste, oock met weenende ooghen ende suchtende herten, door de vlammen hebben sien in asschen vergaen, soo hunne Meubelen, als wel hunne Netten ende andere Visscherie-Instrumenten, eenighste middels met de welcke sy konden voor hun, ende hunne Kinderen den kost winnen, ende voldoen aen het voorder nootsaekelijck onderhoudt van hunne familie.

Soo ist' dat wy aensocht synde om dese lydende Borghers, onse beminde Ondersaeten in den Heere, wel te willen recommanderen aen de goet jonstigheyt van de goede ende medelydende Menschen, de selve met een Vaderlijck hert syn ernstelijck recommanderende aen de Godtvruchtige mildtheyt ende Christelijcke liefde van alle onse Ondersaeten, die de middelen van dese weirelt besitten : om alsoo in hunne ellenden te sien vertroosten de verarmde Inwoonders, de weenende Weduwen, de hongherige ende ellendige Weesen van het gheseyde verbrande deel van Blanckenberghe.

Ende Wy versekeren een yder, die Bermhertigheyt sal thoonen, dat de minste almoesse, zynde eene waere offerande van liefde, niet ongheloont en sal blyven, maer den Hemel sal verdienen, ende het eeuwich besit van de Hemelsche Glorie. Op dat dese jonsten tot behoef van de waere armen, ende gevoeghelijcker geschiede, hebben Wy goet gevonden dat dit Decreet ons geheel Bisdom door, op de eerste bequaeme daghen vanden Predickstoel sal afgelesen worden, ende dat de Heren Pastors, Cappellaenen, ofte andere getrouwe persoonen in de Kercken ende Huysen, de jonsten van de bermhertighe sullen ophaelen, ende die sullen stellen in handen van de Heeren Dekens van de Christenheyt om gebracht te worden in de handen van den Heer Landt-Deken van het District van Damme, op dat de selve alsoo gesamentlick door hem ende den Heer Pastor voornoemt werde ghedistribueert, soo ende in de manieren ghelyck sy sullen oordeelen in Conscientie te behooren.

Ondertusschen moeten die allegaeder, die dese bedruckte door hunne mildtheydt sullen vertroosten, vastelijck betrouwen, dat den Godt van Bermhertigheyt ende van alle vertroostinge hunne jonste sal vergelden met synen bystant in de droeve voorvallen die in dit traenendal hun souden kunnen overkomen, ende hun daer naer gheven een eeuwichdeurende loon.

Gedaen tot Brugghe in ons Bisschoppelijck Paleys desen 27 Meye 1719.

Henricus Josephus Bisschop van Brugghe.